

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 20 051.071

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору історичних наук, професору

Марчуку Василю Васильовичу

(76018, м. Івано-Франківськ,

вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кобець Юлії Василівни на дисертаційну роботу Бичая Руслана Романовича «Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія»

Актуальність дослідження.

Міграція населення є результатом глобалізаційних процесів і має об'єктивний характер. Нині, і навряд чи надалі, знайдуться способи призупинення активності міграційних процесів, принаймні демократично. Достатньо масштабними сьогодні є міграції, породжені війнами, збройними конфліктами, екологічними та техногенними катастрофами, але не перестають бути важливими й економічні чинники, що є головною складовою міграцій у світі, оскільки мігрують люди з метою отримання більших заробітків.

Інтенсифікація міжнародних міграційних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. співпадає із часом розвитку останнього на сьогодні етапу глобалізації, а також накладається на період переосмислення поняття безпеки і тому не випадково включається в контекст нових питань, пов'язаних із безпекою на різних рівнях. У дисертації Р.Р.Бичая артикульовано, що «з моменту проголошення незалежності 24 серпня 1991 р., Українська держава зіштовхнулася з високим

рівнем еміграції та імміграції, і, найголовніше, вимушеної внутрішньої міграції, тому потребує актуалізації аналізу та вдосконалення нормативно-правового підґрунтя своїх міграційних стратегій з метою належного забезпечення національної безпеки та соціально-економічного розвитку держави. Органи державної влади приділяли питанням безпеки чимало уваги, водночас спостерігається певне нехтування щодо розробки фундаментальної концепції національної безпеки та системного впровадження ними безпекових заходів, зокрема у сфері регулювання міграційних процесів» (с.13). Актуальність теми дослідження зумовлена передусім тим, що на сучасному етапі явище вимушеного внутрішнього переміщення та присутність в українському суспільстві категорії внутрішньо переміщених осіб є новими для Української держави. Особливої уваги заслуговують проблеми політичної соціалізації вимушених переселенців у приймаючих територіальних громадах, що характеризують інтеграцію і адаптацію ВПО в новому місці проживання (с.14).

З огляду на вищезазначене, рецензована дисертаційна робота є актуальною, своєчасною і затребуваною у час, коли досліджувані процеси перебувають в якісно новому стані та проходять апробацію. У той же час, здобувачем враховано й охоплено науковим пошуком сучасні обставини російсько-української війни, яка стала викликом для міграційних процесів і викликом для забезпечення національної безпеки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

В вступі до роботи (с.16) вказано, що дисертаційне дослідження здійснювалося на кафедрі політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у рамках держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень – “Європейська інтеграція: досвід країн Центрально-Східної Європи та механізми асоціації України” (за номером державної реєстрації 0109U001413). Внесок здобувача полягає у розробці концептуальних засад та механізму удосконалення міграційної політики в умовах інтеграції України до ЄС.

Найбільш вагомі результати, отримані в дисертаційному дослідженні

Відповідно до мети дисертаційного дослідження здобувачем:

– проаналізовано основні концептуальні підходи до осмислення механізмів реалізації державної міграційної політики як засобу забезпечення національної безпеки, що сформувалися у зарубіжній і національній політичній й суміжних соціогуманітарних науках. Здобувач приходить до висновку, що «концептуальне осмислення потенційних загроз, пов'язаних з міграцією, а також вивчення способів управління ризиками і забезпечення національної безпеки мають істотне значення для вироблення міграційної й безпекової політики, збереження стабільності, суспільного порядку та гармонії в державі, її суверенітету і територіальної цілісності» (с.89);

– узагальнено проблеми нормативно-правового регулювання міграційних процесів в Україні у їх взаємозв'язку зі забезпеченням національної безпеки. Автор вказує, державна міграційна політика України визначається виключно законами України та масивом численних підзаконних нормативно-правових актів. Загалом чинне законодавство України відзначається системністю і цілісністю. Попри критику вчених і політиків воно загалом створює правову основу для реалізації державної міграційної політики, хоча й вимагає певних змін. Також Р.Р.Бичай у дисертації сформулював пропозиції щодо шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання та практики реалізації державної міграційної політики з урахуванням актуальних безпекових викликів. Насамперед вимагають уніфікації норми щодо ВПО у Статутах територіальних громад. Аналіз частини статутів засвідчує строкатість таких норм, часто їх довільність і невідповідність не тільки вимогам чинного законодавства, а й засадам територіальної демократії, що унеможлиблює їх застосування (с.114).

– досліджено особливості реалізації державної міграційної політики у контексті забезпечення національної безпеки України;

– окреслено стан і перспективи модернізації державної міграційної політики в умовах інтеграції України до ЄС. Звертає увагу цілком обґрунтоване прагнення автора розмежувати поняття “внутрішньо переміщена особа” та “вимушений переселенець”, що вказує на вимушений характер переміщення особи. На думку

Р.Бичая, ототожнення поняття “внутрішньо переміщена особа” і “переселенець” є доцільним, оскільки це фактично підкреслює, що ВПО – це особа, яка підпадає під визначення “вимушений переселенець”, тому що залишається в межах країни своєї громадянської належності після того, як покинув місце постійного проживання, і має право користуватися захистом цієї країни (с.163).

– доведено, що ВПО є новим типом внутрішніх міграційних процесів у світі та в Україні та досліджено проблеми політичної соціалізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих територіальних громадах, роль політичних партій та інститутів громадянського суспільства в цьому процесі.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що вперше в українській політичній науці здійснене спеціальне комплексне дослідження державної міграційної політики у контексті забезпечення національної безпеки та європейської інтеграції України, сформульовано низку нових теоретичних висновків і узагальнень:

уперше:

систематизовано вироблені українськими та зарубіжними вченими підходи до державної міграційної політики у контексті національної безпеки та виокремлено поряд із правовою політичну складову в розробці та прийнятті нормативно-правових актів для регулювання міграційних процесів;
удосконалено:

зміст основних термінів і понять, які використовуються в законодавстві про національну безпеку та з питань правового регулювання міграційних процесів; – сформовані науковцями й політиками підходи щодо доцільності та засад модернізації державної міграційної політики в умовах європейської інтеграції України; – політико-правовий вимір дослідження явища внутрішньо переміщених осіб в Україні, їх політичної соціалізації;

набули подальшого розвитку:

наявні в політичній та суміжних соціогуманітарних науках уявлення про природу та чинники функціонування механізму міграційних процесів; трактування державної міграційної політики як істотного чинника забезпечення

національної безпеки; теоретичні уявлення про статус внутрішньо переміщених осіб, роль політичних партій й інститутів громадянського суспільства в політичній соціалізації внутрішньо переміщених осіб.

Значення для науки й практики отриманих автором результатів

Дисертація Р.Р. Бичая має не лише наукову, але й вагому практичну цінність, містить нові, раніше не захищені положення, а сформульовані висновки є об'єктивною інтерпретацією проблеми формування міграційної державної політики в контексті забезпечення національної безпеки та європейської інтеграції України і можуть слугувати, у тому числі, для підвищення академічної обґрунтованості вказаної проблематики під час включення її в освітній процес, удосконалення наукових досліджень у галузях політології, міжнародних відносин, державного управління тощо. Цілком погоджуємося з баченням дисертанта про можливість використання положень кваліфікаційної праці при реалізації міжнародної проєктної діяльності, залученні зарубіжного досвіду та донорської допомоги для підвищення ефективності соціалізації ВПО в приймаючих громадах (с.202).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз змісту дисертації та 11 наукових праць, із яких: 5 статей в Українських фахових журналах, 1 – в науковому виданні, 5 праць у збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій, є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність одержаних результатів і висновків. Це підтверджується теоретико-методологічною аргументацією вихідних положень дослідження, продуманою логікою викладу матеріалу, широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази тощо. Результати дослідження належно апробовані, про що свідчить участь автора в трьох всеукраїнських та чотирьох з міжнародною участю науково-практичних конференціях, зокрема на базі Сумського державного університету, Київського національного університету імені Т.Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка та ін.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Однією з умов успішної реалізації поставлених у дисертаційному дослідженні завдань є володіння Р.Р.Бичаєм методології наукового пошуку й використання відповідного методологічного інструментарію з акцентом на міждисциплінарному підході, політологічному та системному аналізі (с.18-19), представницька джерельна база (360 позицій). Змістовними та методологічно інноваційними є 5 додатків до дисертації, розміщених на 8 сторінках.

Усе викладене вище уможлиблює стверджувати, що дисертаційне дослідження є оригінальним, завершеним, не містить раніше захищених положень, а наукова праця багата на нові обґрунтовані висновки і знахідки в дослідженні державної міграційної політики в процесі забезпечення національної безпеки, міжнародного політичного процесу, політології, характеризується достатнім рівнем наукової новизни, практичним значенням, становить реальний внесок в розвиток української політичної науки, прогнозує можливість подальшого використання результатів дослідницької розвідки за умов модернізації вітчизняної освіти та академічного простору. Зміст дисертації відображає належну фахову підготовку здобувача, його сформованість як сумлінного й креативного науковця.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення Бичаєм Русланом Романовичем вимог академічної доброчесності за результатами перевірки дисертаційної роботи та опублікованих праць.

Дискусійні положення, зауваження та рекомендації до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи зміст, аргументи та результати дисертаційного дослідження Р. Р. Бичая, вважаємо за необхідно висловити щодо них деякі зауваження та рекомендації.

1. У підрозділі 3.3. автор досліджує проблеми політичної соціалізації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючих територіальних громадах і наголошує на важливості «інтеграції та адаптації ВПО у нове соціокультурне середовище, що є важливою частиною політичної соціалізації», аналізує

найбільш ефективні напрями політичної соціалізації ВПО, серед яких надання психологічної, правової допомоги, роз'яснювальної допомоги органами місцевої влади (с. 201–202). Автор вважає, що пріоритетом держави повинно бути створення системи інтеграції вимушених переселенців, наприклад, шляхом перекваліфікації, зокрема у партнерстві з підприємствами, чи забезпечення кожного місцевого центру зайнятості кар'єрними радниками та їхнє навчання щодо роботи з населенням, яке перебуває у вразливому становищі, яке власне зумовлене вимушеним переміщенням (с. 220–221). Однак хотілось би більш детально побачити розвиток власних рекомендацій автора, пов'язані з необхідністю запровадження таких політик в Україні, спрямованих саме на розвиток потенціалу ВПО, що б тільки зміцнило практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження.

2. Робота написана зі спеціальності 052 Політологія та відповідає специфіці дослідження політичних процесів, інституцій, систем, теорій та практик, а також їх взаємозв'язків, притаманній політичній науці, що простежується у змісті дисертаційної роботи здобувача. Автор у роботі застосовує полідисциплінарний підхід, що дозволяє поєднувати знання та методи політичної науки та правознавства, що відображено по всьому тексту роботи. Заразом хотілося б у Розділі 3 «Політико-правовий вимір явища внутрішньо переміщених осіб» побачити акцент саме на політологічному аналізі щодо участі політичних партій та громадських організацій у політичній соціалізації ВПО.

3. Загальне враження від тексту дисертації позитивне, проте слід також звернути увагу на незначні орфографічні та граматичні помилки, які можна було виправити під час остаточного редагування. Також варто уникати повторень у тексті, щоб забезпечити більшу логічність та чіткість викладу (с. 91, 100). Наприклад, можна було б ухилитися від повторення переліку офіційних міжнародних документів, що тим чи іншим чином стосуються міграційних процесів та правового статусу мігрантів у Розділі 2 (с. 105–106) та Розділі 3 (с.178–179). Також рекомендую здобувачу у подальшій дослідницькій роботі під час формування текстів звертати увагу на деякі місця, де можливі уточнення чи більш докладний контекст для забезпечення ще більш гармонійного переходу

між думками у тексті роботи. Прошу звернути увагу на це у майбутньому під час підготовки до друку монографії, яку вважаю доцільно було б здійснити для досягнення більшої зв'язності і логічності викладу матеріалу.

Висновки про відповідність дисертації вимогам

Дисертаційна робота Бичая Руслана Романовича «Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія», є самостійною, завершеною науково-дослідницькою роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, важливістю здобутих результатів, їх обґрунтованістю і вірогідністю, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України від № 44 12.01.2022 р. (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), а її автор Р.Р. Бичай заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Рецензент:

доцент кафедри політичних інститутів та процесів

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника,

кандидат політичних наук

Ю. В. Кобець

